

Сало О. (Львів, Україна)

Образ Міхала Кірхнера у романі М. Гворецького «Ескорт»

У статті автор аналізує образ Міхала Кірхнера – героя роману "Ескорт" Міхала Гворецького. Такий аналіз є ключем до розуміння принципів творчості молодого словацького автора.

Ключові слова: персонаж, словацька література, нехудожність, ескорт-служба, гендер.

*В статье автор анализирует образ Михала Кирхнера – героя романа "Эскорт" Михала Гворецького. Такой анализ есть ключом к пониманию принципов творчества молодого словацкого писателя. **Ключевые слова:** персонаж, словацкая литература, нехудожественность, эскорт-служба, гендер.*

Author analyses character of Michal Kirchner – protagonist of Michal Hvorecky's novel 'Escort'. Such analysis is a key for understanding creative principles of young Slovak writer.

Key words: protagonist, Slovak literature, non fiction, escort service, gender.

*Мистецтво письменника – це мистецтво
економно використовувати слова.
М.Чернишевський*

"Який "нехудожній" цей художник! Скільки нібито голого ідеологізму. А сухі фрази. Повідомлення. Описово-інформативно-глухачий стиль. Занудливо-нав'язливо. ... І цим, відсутністю всілякої «художності», цим геніальним невмінням писати, геніальним невмінням бути художником — і досягається все: і правда, і сила, і краса" - писав І.Дзюба у своїх спогадах [2].

Сучасного словацького письменника Міхала Гворецького літературні критики часто звинувачують у "нехудожності". На думку Дани Кршакової для його стилю характерне відтворення явищ та рис реальності і надання цим рисам абсурдного утопічного характеру. Словацька літературознавець у своїй рецензії на роман "Ескорт" у найбільшій словацькій щоденній газеті "Правда" крім того, що характеризує текст роману прикметниками "статичний" і "описовий", прямо називає його "поверхневим", починаючи з безкінечних описів брендів і закінчуючи розкриттям ідеології [6].

Згідно з психолінгвістичними ідеями О. Потєбні один і той самий образ/текст різні люди сприймають неоднозначно, бо слово в однаковій мірі належить тому, хто говорить, і тому, хто слухає [4]. Не виключено, що кожен читач бере від текстів Гворецького саме, те, що хоче почути.

Звичайно, існує загроза, що читач (чи в даному випадку дослідник) може інакше, ніж автор, тлумачити твір, в різний час твір може мати різний зміст і значення, але побоювання не мали б стати перешкодою для дослідження.

Однією із основних рис художнього тексту є його абсолютно антропоцентричний характер, тобто головним предметом зображення є людина, чи персонаж. Його вивчення та аналіз є ключем до його змісту і значення.

Компрометуюча тема, яку автор частково розвинув у своєму попередньому романі "Плюш" про чоловіка, залежного від Інтернет-порнографії налаштовує читача на яскраві враження і викликає значні підозри критиків у графоманстві Гворецького.

Нашою метою у є проаналізувати образ, який Гворецький конструює у романі "Ескорт"*.

Текст починається описом історії предків Міхала Кірхнера і його дитинства. Ми потрапляємо у Прагу, Братиславу та Берлін. Дія починає розвиватись, коли Міхал з батьком після смерті матері повертається у Братиславу. Хлопець, якому пророкують блискучу акторську кар'єру, потрапляє у наркотичну залежність, не вдається йому також знайти і роботи. Тоді він натрапляє на пропозицію праці у службі ескорту. Міхал складає компанію сотням жінок, з деякими спить, з деякими ходить за покупками, від інших вислуховує скарги і дає поради. Автор описує різних жінок і їхні бажання. Його герой заробляє неймовірні гроші лише тим, що сидить на каві. Гроші самі сиплються йому на банківський рахунок. Він їсть у найдорожчих ресторанах, одягається у вишуканий одяг і подорожує по всьому світу.

Але ніщо не триває вічно, особливо молодість. Міхал починає старіти, і все менше жінок ним цікавляться. Його кар'єра не приносить бажаних прибутків, борги зростають, і врешті-решт його виганяють із агенції. Одним з корпоративних правил є те, що працівники не мають права давати клієнткам свої особисті номери телефонів і, найголовніше, їм заборонено приймати замовлення поза агенцією. Однак деякі жінки, яким Міхал залишив свій номер, замовляють його послуги і розраховуються готівкою. На одному з таких замовлень він зустрічає Софі, молоду дочку своєї замовниці і по вуха в неї закохується. Закохана пара періодично

---

* У розмовній мові "ескорт" означає послуги озброєного супроводу, інше значення – еротичні послуги на замовлення. Саме про другий вид послуг ідеться у аналізованому романі словацького автора.

зустрічається. Втім агенція дізнається про афери Міхала, він зазнає жорстокого побиття, а охоронці вбивають його кохану Софі.

Після її смерті Міхал переїжджає у Берлін і знаходить звичайну роботу – починає працювати копірайтером. Окрім інших рекламних товарів у його руки потрапляють контрацептиви для жінок. Він з'їдає цілу упаковку, і з часом в нього починаються проявлятися жіночі риси. Відбувається нове народження і перед нами постає абсолютно інший персонаж – Міхаела, яка і продовжує сповідь в останніх розділах роману. Використовуючи елементи фантастики і естетику шоку, Гворецький переносить нас у нову реальність – світ з точки зору настільки типової жінки, наскільки це можливо побачити з точки зору чоловіка – з погляду дешевих глянцевих журналів та масової культури. Крапку у розвитку чи радше перетворенні персонажу Міхала, ставить народження Міхаелою дочки, яку вона називає Софі. Не менш абсурдною є остання сцена роману – через десять років Міхаела і її дочка беруть участь у виставці автомобілів корейської корпорації, президент якої є президентом всієї країни, місто ж заповнили азіати.

Структура та естетика роману.

Роман вирізняється тим, що не має сталої сюжетної лінії. В центрі головний герой, який бореться з сучасним світом і, власне, з собою. Його історія не наділена чітко вираженими драматичними моментами – вони більш схожі на вставки, які створюють художній простір і час. У "Ескорті" Гворецький поєднує цілий ряд тем і мотивів, що виникають з "маломіщанського" способу мислення і життя. Дріб'язковість взаємин – в духовному і просторовому визначенні є також і головною дилемою героя Гворецького (і всіх його предків).

Розвиток дії роману уведений в рамки життєвої ретроспективи головного персонажа Міхала Кірхнера, оповідь ведеться від першої особи і нагадує фіктивні мемуари. Події розгортаються лінійно – гомосексуальна сімейна передісторія, яку автор протиставляє репресіям нацистського та комуністичного режимів, дитинство в атмосфері чехо-словацького дисидентського руху 70-х та 80-х рр. , переїзд до західного Берліна, повернення у Братиславу після суспільних змін 1989 року, навчання на театральному факультеті, "неважка і цікава" робота в службі ескорту, кар'єрний ріст і падіння, нове життя у Берліні і врешті остаточної переїзд до Братислави разом із дочкою.

Автор формально поділив твір на чотири частини і епілог, які з погляду

сюжету відповідають схемі: передісторія (експозиція) – вступ (зав'язка) – кар'єрний ріст (розвиток дії) – моральний і фізичний занепад (кульмінація) – нове життя (розв'язка). Простір і час його пролягає від кінця XIX століття до гротескної візії майбутнього, в якому автор робить спробу спроектувати те, як розвиватиметься людина, технології в постсоціалістичній країні, що пережила надзвичайний економічний ріст. Вперше Гворецький використовує епілог, який, на його думку, пов'яже коктейль тексту з класичною літературою. Особливо страшно здається ця аналогія, якщо згадаємо про "Орландо" Вірджинії Вульф.

Розповідь словацького автора ґрунтується на сучасних міських реаліях, водночас автор цю реальність "зафантазовує" - пристосовує, перебільшує, гіперболізує, доводить до абсурду. Видимого утопічного характеру роману надає його остання частина (перетворення Міхала в жінку) і епілог, де розповідається про події через десять років.

Гворецький зачіпає багато різних тем та мотивів, які нерідко перериваються і суперечать одна одній. Так тема сумнівів щодо статевої приналежності переривається алюзіями у минуле своєї родини і розповіддю про надмірну маскуліність та кар'єрний успіх Міхала. Поруч з досить поверхневим оглядом словацького дисидентського руху автор так само неглибоко інтерпретує гомосексуальну спільноту як одну з найдавніших дисидентських віянь, змінює привабливий погляд на Захід з його перевагами, примирює героя з травмами минулого через оприлюднення ряду документів щодо співпраці батьків з таємними службами, наводить п-ну кількість еротичних та наркотичних пригод Міхала, критикує політику.

"Ескорт" відзначається екстаравантантістю, естетикою шоку та прагне довести явища дійсності до абсурду.

Образ Міхала Кірхнера.

В одному зі своїх інтерв'ю Гворецький говорить, що прагнув написати книгу, якої йому бракувало: *"я хотів написати літературну сповідь людей мого покоління, які дорослішали або росли в соціалізмі, а водночас дуже інтенсивно відчували на собі зміни, що прийшли разом з так званним турбокапіталізмом.... Моїм героєм я навмисне вибрав людину з субкультури, власне з сексуальної, гомосексуальної спільноти, бо мені завжди подобалось дивитись на світ крізь менишину, крізь культурну чи мовну..."*.

Міхал Кірхнер (1973 р.н.) не відзначається жодними особливими рисами чи вміннями. Зате з дитинства усвідомлює свою непевність щодо чоловічої та

жіночої статі. На цю дилему вказує вже перше речення роману: *"Я завжди вважав, що набагато краще виглядав би, якби був дівчинкою"* [5, 6].

У першому розділі саме цей момент увиразнюється – непевність щодо статі, "жіночий" ніжний погляд, протест проти власного чоловічого тіла, внутрішня жіночість. Плутанину статей, сексуальної орієнтації, увиразнює спадкова гомосексуальна історія його сім'ї. Але на протигагу таким передумовам, Міхала ваблять жінки – вони стають для нього джерелом матеріальних засобів і предметом внутрішньої ненависті.

Персонаж Гворецького, Міхал (автор зауважує, що у творі багато автобіографічних подробиць) розвивається від хлопчика-самітника, який з дитинства освоїв техніку конспірації і водночас отримав безцінний досвід взаємодії з розкутою поведінкою своїх батьків, до героїні вигаданого телешоу "Хочу бути жінкою". Традиційним для Гворецького є не зачіпати моральної сторони своїх персонажів. Тілесність і самотність – ось дві характеристики, які прочитуються між рядками найчастіше.

Міхалом Кірхнером керує його власне тіло, але він себе переконує, що відбувається навпаки. *"Я порохував гроші. Мені ніж за 2 години я заробив більше, ніж за попередній місяць. Вперше в житті я дивився на своє тіло як на дуже зручне знаряддя для досягнення цілей"* і *"Я переконував себе, що працюватиму лише принагідно, тоді як не минало і дня, щоб я залишався без замовлення"* [5, 134]. Робота стала його життям. У вихідний, коли він вже наодинці, Міхала переповнювало відчуття страху, йому не було кому зателефонувати, поза роботою у нього не було жодного іншого життя.

Приваблива зовнішність і прагнення досягти матеріального багатства легким шляхом завадили його моральному і духовному росту – це він усвідомлює лише тоді, коли його тіло старіє і кар'єра у службі ескорту закінчується.

Відчайдушно намагаючись боротись з природою, герой не гребує жодними засобами, включно з ліпосакцією і підтягуванням шкіри. Тут Гворецький доводить образ чоловіка, який "складав компанію 1213 клієнткам" (і з погляду патріархального суспільства довів свою чоловічість багато разів) до абсурду і таким чином полемізує з традиційним визначенням представників "сильної половини" людства. *"Кожного дня на своєму тілі я помічав новий і новий недолік і забув, коли останній раз дивився на себе без розчарування"* [5, 125].

Не позбавлений образ Міхала Кірхнера і соціального аспекту. Образ наділений надзвичайно екстремальними поглядами на суспільство і бачить

все в темніших тонах, ніж, можливо, це є насправді, постійно все перебільшує, як, наприклад, під час виїзду за межі метрополії – у словацьке село, де люди "вдягаються у овечі шкури і не знають, що таке мобільні телефони" [5, 152]. Міхал постійно все критикує.

Кірхнер виростає в особливо радикальному середовищі людей, які відрізняються від решти суспільства своєю сексуальністю, а також дисидентським ставленням до системи, в якій вони живуть, але врешті він приймає нову систему, де все купується і все продається. *"На щастя я народився пізніше, мені вже не загрозувало, що до мене зайде чоловік з пляшкою французького коньяку і новеньким закордонним паспортом з моїм ім'ям, щоб запропонувати мені вигідну співпрацю або побити мене до смерті"* [5, 183].

Як і більшість сучасних людей, Міхал Кірхнер, одержимий бажанням досягти матеріального статку, знарядям для цього стає його тіло і сотні жінок – безликих сексуальних об'єктів. Лише деяких з них автор наділяє іменами. Але жінки, яких побіжно згадує оповідач, потрібні лише, аби наголосити на його мужності і незалежності у їхніх очах.

"Я ніколи не пам'ятав їхніх облич, я ніколи не дивився в їхні очі. У кожній з них я намагався знайти якусь деталь, яка мені подобалась, сконцентруватись і зробити все, що від мене вимагалося", – ці рядки звучать жорстоко [5, 134]. Образ героя викликає огиду і спротив, але назвати його поганою чи доброю людиною неможливо. Швидше інертною, а відтак безсилою.

Він лише дає те, що "від нього вимагалося", отримуючи свою дозу самотності і приреченості. Саме тоді, коли Міхалу настає кінець (він весь у боргах, замовлень немає, тіло постаріло) з'являється жінка, в яку він посправжньому і беззастережно закохується. І все ж Міхал не знаходить спокою.

Любов виникає проти бажання, а присутність Софі нагадує Міхалу про вік і втрачену молодість. Образ Софі є вже звично схематичним, вона з'являється в коротких епізодах і має пасивну роль тої, яку цілують або обіймають, так само безболісно вона й помирає. Її смерть в жодному разі не є трагедією для Міхала, швидше звільненням і приводом змінити своє життя – переїхати, стати жінкою чи купити білет на круїз Чорним морем. Коли Міхал бачить її мертве тіло, біля якого стоїть вбивця, він ціпеніє від шоку і страху. В той момент оповідач наголошує, що *"знав її до найдрібніших деталей – її нігті і волосся"* [5, 211]. В художньому світі, який створює Гворецький, саме так можна пізнати людину – найбільше через її нігті і волосся. І мама Софі побивається через те, що смерть набуде

розголосу і вплине на компанію її чоловіка.

Сказати, що герої зображено поверхнево – не сказати нічого. Роман "Ескорт" - багате джерело для фрейдистських літературознавчих теорій, в ньому є сильна постать батька і конфронтація з ним, боязнь, ненависть і врешті возвеличення жінок, постійна сексуальна прострація, пов'язана з незадоволенням собою.

Так само багато цікавого знайдуть тут літературні критики-феміністки, яким мав би сподобатись останній розділ, де літературний герой за власною волею перетвориться на жінку ("*мій прутень однієї ночі просто відпав*") і таким чином втілить всі стереотипні чоловічі уявлення про жінку. "*Врешті я зрозуміла чого хочу. Мені потрібно чоловіка, на якого я можу покластись. Батька для моєї дитини*" [5, 225] – зі сльозами на очах говорить Міхаела.

Сам Гворецький на закиди критиків відповідає так: "*Поверхневисть героїв, яку я не заперечую, пов'язана з поверхневистю світу, в якому ми живемо*".

Роман "Ескорт" варто сприймати як жарт і жорстку сатиру на сучасний світ, автор вміло маніпулює кліше, які в'їлись у голову звичайного читача і порівнює таку структурну епізодичність, неглибокість і тривіальність своїх текстів з роликами на MTV, основна мета яких запам'ятатись.

Перед нами, як і перед словацькою літературною критикою постає питанням – яким є літературний герой Гворецького? Якщо реалізм зображає "типові образи в типових обставинах", а романтизм оперує незвичайними характеристиками у виняткових, екстремальних ситуаціях, формулу образів Гворецького можна схарактеризувати так: "типово нетиповий сконструйований герой у типово нетипових гіперболізованих обставинах". Найбільш близьким до них є сатиричні образи з прихованим змістом, або навпаки гіперболізованим, навмисне згрубілим і від того ще огиднішим.

ЛІТЕРАТУРА:

1. *Гриневич В.* До питання аспектів аналізу образів-персонажів літературних творів історичної тематики // Вісник Запорізького національного університету. – 2010. – № 2;
2. *Дзюба І.* Не окремо взяте життя // Київ. — 2006. — №1. — С. 15-137;
3. *Ситченко А.* Літературознавчі засади осягнення художнього образу// <http://www.ukrlit.vn.ua/article1/1955.html> станом на 27.02.2012;
4. *Фізер І.* Психолінгвістична теорія Олександра Потебні // Антологія світової літературно-критичної думки ХХ ст. / За ред. Марії Зубрицької. — 2-е вид., доп. — Львів: Літопис, 2001. — С 32—33;
5. *Hvorecký M.* Eskorta. – Bratislava, 2007. – 235 s.;
6. *Krřáková D.* Cez posunutú realitu k ešte posunutejšej utopii // Pravda. – 16.06.2007.